

הרב יהודה

דין בן כרך שהלך לעיר*

- א. מקור הדין
- ב. שיטת רש"י
- ג. שיטת הר"י
- ד. שיטת הרא"ש
- ה. שיטת הרמב"ם
- ו. סיכום השיטות
- ז. להלכה
- ח. האם אפשר להתחייב בקריאת המגילה פעמיים?
- ט. השעה הקובעת מקום חיובו

א. מקור הדין

שנינו במשנה (מגילה יט, א) :

בן עיר שהלך לכרך (מקום שקורין מגילה בט"ו) ובן כרך שהלך לעיר (מקום שקורין בי"ד), אם עתיד לחזור למקומו - קורא כמקומו, ואם לאו - קורא עמהן.

והנה, בפשטות היה אפשר לפרש דברי המשנה "אם עתיד לחזור למקומו" היינו אפילו אחר זמן. כלומר: כל שדעתו לחזור למקומו - ממשיך הוא לנהוג כמנהג בני מקומו (היינו מקום שיצא משם), עד שיחליט בדעתו להעתיק מקום מגוריו באופן קבוע. ורק אז יחולו עליו מנהגי המקום שהלך לשם. ולמעשה, כך הוא הדין בשאר מנהגים המשתנים ממקום למקום, כפי שמתבאר בריש פרק ד דפסחים, ובר"ן שם (יז, ב ברי"ף ד"ה רבה בר בר חנה וד"ה נמצאנו למדים בתורת המנהגות), ובשולחן ערוך (אורח חיים סימן תסח), עיין שם. אולם בגמרא (מגילה שם) מתפרשת המשנה באופן מצומצם יותר :

אמר רבא לא שנו אלא שעתידי לחזור בלילי י"ד, אבל אם אין עתיד לחזור בלילי י"ד - קורא עמהן. אמר רבא מנא אמינא לה? דכתיב (אסתר ט, יט) 'על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות'. מכדי כתיב 'היהודים הפרזים', למה לי למיכתב 'היושבים בערי הפרזות'? הא קמ"ל דפרוז בן יומו נקרא פרוז. אשכחן פרוז, מוקף מנא לן? סברא הוא מדפרוז בן יומו קרוי פרוז, מוקף בן יומו קרוי מוקף.

נמצא, שיש כאן דין מיוחד בחובת קריאת מגילה, דכל שהאדם שוהה במקום מסויים, אפילו שהייה זמנית בלבד, נכלל עם אנשי המקום, וחלים עליו מנהגי אותו מקום מיד.

מבואר מדברי רבא, שמה שאמרו במשנה "אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו" - זהו דווקא ש"עתיד לחזור בלילי י"ד". כלומר: יום י"ד הוא היום הקובע את מקום חיובו (פירוש - דחייב לקרוא יחד עם בני המקום

---

* מאמר זה נכתב לעיני הקדושים :

יהודה אריה ליב בן אהרן (מאירוביץ) הי"ד, שנרצח במחנה הריכוז ברגן בלזן ב-ט' ניסן תש"ה;
אלימלך בן אהרן (מאירוביץ) הי"ד, שנפטר ביום השחרור במחנה ברגן בלזן, ב-ג' אייר תש"ה.
תנצב"ה.

שנמצא עמהם ביום י"ד). ודבריו צריכים ביאור, שהרי במשנה מצאנו שני מקרים: א. בן עיר שהלך לכרך.
ב. בן כרך שהלך לעיר. באיזה מקרה דיבר רבא?
למעשה, ניתן לפרש בשלושה אופנים את דבריו:
א. רבא קאי רק על בן עיר שהלך לכרך (הרישא), ורק במקרה זה יום י"ד הוא היום הקובע.
ב. רבא קאי רק על בן כרך שהלך לעיר (הסיפא).
ג. רבא קאי אתרוויהו.
בשאלה זו נחלקו הראשונים. נבאר כאן דבריהם בקצרה, מתוך מטרה לבאר למעשה כיצד אדם נעשה פרוז
או מוקף בן יומו¹.

ב. שיטת רש"י

מבואר בהדיא בפירוש רש"י (שם), שרבא (שאמר שיום י"ד הוא הקובע) דיבר רק על בן כרך שהלך לעיר
(האפשרות השנייה שפירטנו), ואילו בן עיר שהלך לכרך - לגביו יום ט"ו הוא הקובע את מקום חיובו. וכך
כתב:

‘לא שנו’ - דבן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו קורא בחמישה עשר (כבני מקומו) ולא
בארבעה עשר (עם בני העיר).

‘אלא שעתידי לחזור בליל ארבעה עשר (לכרך)’ - ...והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך אם עתיד לחזור
בלילי ט"ו (קורא כבני מקומו ולא בט"ו).

נמצא לפי פירושו, שאדם מתחייב בחובות הפורים, ונכלל עם בני המקום שנמצא שם כעת, רק בהיותו
בפועל עמהם בזמן שהם מתחייבים. כלומר, דאזלינן בתר קריאה של המקום שנמצא בו האדם עתה. וכל
שנמצא עמהם ביום שהם מתחייבים - מתחייב הוא עמהם. לכן, כדי להתחייב ביום י"ד (עם בני עיר) צריך
אדם להיות ביום י"ד בעיר. וכדי להתחייב ביום ט"ו (עם בני כרך) צריך להיות ביום ט"ו בכרך. ומפני כך, בן
עיר שהלך לכרך, רק אם יתעכב שם עד יום ט"ו - מתחייב עמהם בט"ו. ובן כרך שהלך לעיר, רק אם
מתעכב שם עד יום י"ד - מתחייב עמהם, ואם אינו מתעכב - קורא כאנשי מקומו.
יש לעמוד על כמה נקודות חשובות בלשונו של רש"י:

א. השעה העיקרית והקובעת (בין בי"ד למי שהלך לעיר, ובין בט"ו למי שהלך לכרך) הינה עמוד השחר,
שהוא עיקר זמן קריאת המגילה (מגן אברהם סימן תרפ"ח ס"ק ז). לכן, כדי להתחייב בי"ד עם בני העיר
צריך להיות שם בבוקר י"ד בעמוד השחר, ולא סגי בהיותו בעיר בליל י"ד בלבד. והוא הדין ביום ט"ו לכרך
(דין זה נבאר עוד בהמשך). ולכן כתב רש"י (ד"ה אלא שעתידי, בדין בן כרך שהלך לעיר):
אם קודם עמוד השחר (בוקר י"ד) יצא מן העיר הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן.

ב. הנמצא בעיר בליל י"ד, ועתידי לצאת משם (ולחזור לכרך) קודם עמוד השחר של יום י"ד (באופן שלא
יתחייב ביום י"ד) - פטור מקריאת המגילה אף בליל י"ד, אף על פי שעדיין נמצא הוא בעיר בזמן קריאתה
בלילה, כיון שהוא עתיד לצאת משם לפני עמוד השחר. וכך מבואר ברש"י (שם ד"ה אלא שעתידי) בדין בן
כרך שהלך לעיר, שכתב, שאם עתיד לצאת קודם עמוד השחר של יום י"ד, "אינו צריך לקרות עמהן בלילי י"ד
אף על פי שעודנו שם, הואיל וביום לא יהיה שם". ונראה, שלמד כן מלשון רבא "אם עתיד לחזור". משמע,
שאפילו שעדיין לא חזר - כבר נפטר (ועיין עוד בהערה 5).

---

¹ וכבר האריכו כמה פוסקים בדין זה. עיין בקונטרס ימי הפורים בשו"ת הר צבי אורח חיים ב (סימן קיח-קיט), עיר הקודש
המקדש לרב טוקצינסקי (חלק ג עמוד שנד), ספר שערי יצחק (לרב יצחק פלקסר) וספר אגרת הפורים (השנית) לרב חנוך
גרוסברג.

ג. עוד מבואר בדברי רש"י, שבדין זה אין להתחשב במחשבותיו של אדם ובתוכניותיו, כי אם במקום הימצאו בפועל. לכן מי שהיה בדעתו לצאת מהעיר לפני בוקר י"ד (ומפני כך לא קרא מגילה בליל י"ד, כמו שכתבנו באות ב לעיל) ולבסוף נתעכב ונשאר בעיר עד בוקר י"ד, התחייב בעמוד השחר בקריאת מגילה ביום י"ד כשאר בני העיר, אף על פי שלא היה בדעתו כן מתחילה, שהרי סוף סוף נמצא במקום חיוב, ומתחייב עמהם (ולמפרע נמצא שגם בלילה היה חייב). כן עולה מלשון רש"י (ד"ה אלא שעתיד) בדין בן כרך שהלך לעיר, שכתב שאם יוצא מהעיר קודם עמוד השחר של יום י"ד - "אינו צריך לקרות עמהן בלילי י"ד, אף על פי שעודנו שם, הואיל וביום לא יהיה שם". משמע, שאילו נמלך או נאנס ונשאר שם עד בוקר י"ד - שפיר יתחייב עמהם, אף על פי שלא היה כן בדעתו תחילה.

וכן משמע בדבריו, בדין בן עיר שהלך לדרך (שם ד"ה אבל אין עתיד), שכתב: "והוא הדין לבן עיר שהלך לדרך, אם עתיד לחזור בלילי ט"ו (לעיר), שלא יהא שם ביום ט"ו, לא הוי מוקף ליומו וקורא ב"ד כחובת מקומו". משמע, שאם לבסוף שהה שם, כגון שנמלך או נאנס להישאר בדרך עד בוקר ט"ו, שפיר יתחייב ביום ט"ו עם בני הכרך.

ד. יש מקרה אחד, לפי דברי רש"י, שבו מתחייב אדם בקריאת מגילה, אף על פי שלא היה במקום החיוב כלל, והוא: בן עיר שהלך לדרך, ועתיד לצאת משם לפני בוקר ט"ו - דינו לקרוא ב"ד (בהיותו בדרך), אף על פי שלמעשה לא היה בבוקר י"ד בעיר. ואפילו לא היה בעיר ביום י"ד כלל, כגון שחזר לעירו רק בליל ט"ו, מכל מקום דינו לקרוא ב"ד. וכך מבואר בלשונו (ד"ה אבל אין): "הוא הדין לבן עיר שהלך לדרך שלא יהא שם ביום ט"ו... קורא ב"ד כחובת מקומו, ואף על פי שהוא בדרך". הרי שתלה חיובו ביום י"ד בכך שלא יהיה בדרך בבוקר ט"ו, ולא בהימצאו בפועל בעיר בבוקר י"ד. וצריך לומר, שמכיון שבא מעיר שחובת הקריאה שם היא ביום י"ד (וכן זמן קריאת רוב העולם) - יש עליו מתחילה חובת קריאה ביום י"ד, אלא אם כן יעקור בפועל חובה זו על ידי שהייה בדרך בט"ו. וכיון שדעתו של זה לחזור לעיר לפני ט"ו בבוקר, מעולם לא פקעה מינייה חובת קריאה ב"ד. וצריך עיון².

ה. ויש לעיין עוד בלשון רש"י (ד"ה אבל אין), בדין בן עיר שהלך לדרך ובדעתו להישאר שם עד יום ט"ו, שכתב:

אבל אין עתיד לחזור (לעיר) בלילי ט"ו (אלא להתעכב בדרך עד בוקר ט"ו) - אין צריך לקרותה ב"ד, וממתין וקורא עמהן (בט"ו) (וכך היא לשון הר"ן ו, ב).

משמע, שאם לא המתין, אלא קם וחזר לעירו בליל ט"ו, יפסיד לגמרי חובת הקריאה, היות ולא היה ביום ט"ו במקום חיוב. לפיכך הדגיש רש"י ש"ממתין וקורא", והזהיר בכך, שלא יפטור אדם את עצמו לגמרי משני הימים ויפסיד חובת הקריאה לגמרי. מעתה, פירוש המשנה לפי רש"י כך הוא:

בן עיר שהלך לדרך ועתיד לחזור לעיר קודם עמוד השחר של בוקר ט"ו - קורא כמקומו ביום י"ד (אפילו בהיותו בדרך). ואם אין דעתו לחזור לעיר, אלא להתעכב בדרך עד בוקר ט"ו, פטור מקריאה ב"ד, וממתין בדרך עד יום ט"ו, ונעשה מוקף בן יומו, וקורא עמהם בט"ו.

בן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור לדרך קודם עמוד השחר של בוקר י"ד - לא נעשה פרוז בן יומו, ופטור מקריאה ב"ד (גם בליל י"ד, אף שעדיין לא יצא מהעיר), וקורא ביום ט"ו כשיגיע לדרך. ואם אין דעתו לחזור לדרך, אלא להתעכב בעיר עד עמוד השחר של בוקר י"ד (או אפילו שלא היה בדעתו כן, אלא נאנס וכדומה והתעכב בעיר עד עמוד השחר של בוקר י"ד), נעשה פרוז בן יומו, וקורא עם בני העיר ב"ד.

והנה, מה שסובר רש"י, שדברי רבא (שיום י"ד קובע) נאמרו רק על בן כרך שהלך לעיר, ואילו בבן עיר שהלך לדרך יום ט"ו קובע - כן כתבו הרבה ראשונים אחרים, מהם: הר"ן בדעת הר"י (ו, א), מגיד משנה וכסף משנה בדעת הרמב"ם (מגילה א, י), הריטב"א, המאירי, רז"ה ורמב"ן (בסוגיה במגילה שם).

² שהטעם שכתבתי שייך רק **בבן עיר** שהלך לדרך, ודעתו לחזור לפני בוקר ט"ו לעירו. אבל **בן כרך**, שבדעתו לצאת מהדרך ליל ט"ו ללכת לעיר (ולהישאר שם עד יום ט"ו), לא יועיל טעם זה לחייבו ב"ד.

לפי פירוש זה, לכאורה תיתכן מציאות שאדם יתחייב בקריאת מגילה בפורים פעמיים³, ומאידך תיתכן מציאות שיפטור עצמו לגמרי מחובת קריאה⁴.

ג. שיטת הרי"ף

כבר ביארנו בדעת רש"י (לעיל פרק ב אות ג), שאין מתחשבים במחשבתו של האדם, אלא מקום הימצאו בפועל בלבד הוא הקובע. ולכן, בן כרך שהלך לעיר, על דעת לחזור לכרך קודם בוקר י"ד (באופן שנפטור מקריאה ביום י"ד, וקורא כאנשי מקומו בכרך) - אם לבסוף נאנס או נמלך ונתעכב בעיר עד י"ד בבוקר, נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד בבוקר כשאר אנשי העיר, אף שלא היה כן בדעתו תחילה (ואף שלא קרא בלילה).

אולם מעיון בדעת הרי"ף נראה שסבר אחרת בעניין זה, ששינה מלשון הגמרא וכתב (ו, א בדפי הרי"ף):
אמר רבא לא שנו אלא שעתידי לחזור בליל י"ד ונתעכב ולא חזר, אבל אם אינו עתיד לחזור בליל י"ד - קורא עמהם.

הסביר הר"ן (שם), דביסודו מפרש הרי"ף דברי רבא כרש"י, דהיינו שמה שאמר רבא, דיום י"ד קובע, קאי רק על בן כרך שהלך לעיר, ואילו בן עיר שהלך לכרך - יום ט"ו הוא הקובע חיובו. אלא, שבשונה מרש"י, הרי"ף סבירא ליה דאזלינן בתר מחשבתו של האדם בליל י"ד, אם היה בדעתו לחזור אם לאו. כלומר: אין מקום הימצאו בפועל הגורם היחיד שקובע את חיובו, אלא גם מחשבתו מועילה לפוטרו ולחייבו. וזה לשון הר"ן:

הכי קאמר שאם (בן כרך שהלך לעיר) עתיד לחזור למקומו בליל י"ד קודם זמן השחרית - אינו צריך לקרות עמהם (ביום י"ד, אלא קורא בט"ו עם בני הכרך), כיון שלא יתעכב כאן (בעיר) ביום י"ד. אי נמי אפילו נתעכב, כיון שנתעכב שלא מדעתו. וכן דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב "ונתעכב ולא חזר". אבל אם אין עתיד לחזור בליל י"ד, שלא היה בדעתו לחזור למקומו באותו לילה אלא להתעכב כאן (בעיר) ביום י"ד ונתעכב - קורא עמהם ביום י"ד, שנעשה פרוז בן יומו... בבן עיר שהלך לכרך נמי אמרינן שאם היה דעתו בליל י"ד לחזור למקומו בליל ט"ו - לא יהא נעשה מוקף בן יומו (וקורא בי"ד בלבד אפילו שנתעכב בפועל).

נמצא, דבן כרך שהלך לעיר והיה בדעתו לחזור לכרך קודם בוקר י"ד, לא נעשה פרוז בן יומו, ופטור מלקרוא בליל י"ד וביומו (אלא קורא בט"ו כבני הכרך), אפילו שבפועל נתעכב ונשאר בעיר עד בוקר י"ד, וזאת מכיון שמתחילה היה בדעתו שלא להתעכב בעיר (ולא כמו שכתבנו בדעת רש"י לעיל). והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך, שהיה בדעתו לחזור לעירו קודם ליל י"ד, לא נעשה מוקף בן יומו, ופטור מלקרוא בט"ו (אלא קורא בי"ד כבני מקומו), אפילו שבפועל נתעכב בכרך עד בוקר ט"ו, מכיון שמתחילה היה בדעתו שלא להתעכב בכרך⁵.

³ כגון בן כרך שהלך לעיר, והתחייב שם בי"ד, ובליל ט"ו שוב חזר לכרך והתחייב בט"ו. או: בן עיר שהתחייב בביתו בי"ד, ובליל ט"ו הלך לכרך להתחייב בט"ו. כן כתב בהדיא הר"ן (שם) בשם הירושלמי, דבכהאי גוונא מתחייב "כאן וכאן". ונבאר דין זה בהמשך, בפרק ח.

⁴ כגון בן עיר שהלך לכרך ולא קרא בי"ד, מפני שהיה בדעתו להישאר בכרך עד בוקר ט"ו, ולבסוף חזר לעיר בליל ט"ו, כמו שכתבנו לעיל. גם דין זה נזכר בירושלמי (פ"ב ה"ג): "בן כרך שעקר דירתו ליל ט"ו - נפטור כאן וכאן" (גירסת גליון הש"ס).

⁵ ויש לברר מהו מקורו של הרי"ף, דמועילה מחשבתו לפוטרו. אפשר היה לומר דכן הייתה גירסתו בגמרא. ברם מלשון הר"ח, שגם הוא פירש דברי רבא כר"י דמהני מחשבה לפוטרו, משמע דלא גרס כן בגמרא, אלא פירש כך מעצמו בדברי רבא. ונראה לומר, דהרי"ח והרי"ף דייקו כן מלשון רבא "אם עתיד לחזור". וכן כתב בשו"ת הר צבי (שם עמוד קפט): "הנה נתבאר שיטת הרי"ף, דאזלינן בתר מחשבה, דמקורו הוא מלשון "עתיד לחזור" דקאמר רבא, דלשון עתיד אין לו מובן אלא אם נאמר דמחשבתו מועלת ולא בעינן שיהיה חוזר דוקא".

מדיוק בלשון הר"ן משמע, דהא דמחשבה מועילה, היינו דווקא **לפטור** את עצמו מקריאה עם בני המקום שנמצא שם (כגון שדעתו שלא להתעכב בעיר), אבל להתחייב בקריאה לא סגי במחשבה (כגון שבדעתו להתעכב בעיר), אלא צריך גם בפועל להיות במקום חיוב בזמן הקריאה. ולכן כתב בתחילת דבריו, שכן עיר שהלך לכרך ולא היה בדעתו להתעכב דינו שפטור, "אפילו נתעכב, כיון שנתעכב שלא מדעת", ואילו בסוף דבריו כתב, "אבל אם אין עתיד לחזור, כלומר שלא היה בדעתו לחזור למקומו (לעיר) באותו לילה אלא להתעכב כאן (בעיר) ביום י"ד, ונתעכב - קורא עמהם ביום י"ד, שנעשה פרוז בן יומו", משמע, שצריך שיהיה בדעתו להתעכב בעיר, וגם בפועל שיתעכב שם. אבל מי שהיה בדעתו להתעכב בעיר יום י"ד ונמלך וחזר לכרך קודם בוקר י"ד - לא יתחייב עם בני העיר מתוך מחשבתו לחוד. וכן משמע מדברי הר"ן גם בדין בן עיר שהלך לכרך, שכתב:

אבל אם דעתו בליל ארבעה עשר להתעכב שם (בכרך) ליל ט"ו... אינו צריך לקרות בליל י"ד וביום י"ד (כבני מקומו), אלא ממתין עד ט"ו וקורא עמהם (עם בני הכרך).

גם כאן משמע, שכדי להתחייב בקריאה בט"ו הוא חייב להיות בפועל בכרך בבוקר יום ט"ו בזמן קריאה. ולכן צריך להמתין בכרך עד ט"ו, שאם לא כן (למרות מחשבותיו) לא יתחייב בט"ו ויפסיד חובת הקריאה לגמרי (כמו שנתבאר לעיל בדעת רש"י).

כללו של דבר: נמצא, דכדי להיפטר סגי במחשבה שלא להיות במקום חיוב, אבל כדי להתחייב בעי תרתאי: מחשבה להיות, וגם להיות בפועל במקום חיוב.

ובעיקר דין המחשבה, דמועילה לשיטת הר"ף, משמע מהר"ן, שהשעה הקובעת לעניין זה היא מחשבתו בליל י"ד. כלומר, שאזלינן דווקא בתר מחשבתו באותו לילה, אם הייתה אז דעתו להתעכב או לא. שהרי כתב (בדין בן עיר שהלך לכרך): "אם היה דעתו בליל י"ד לחזור למקומו וכו'" (ואין נפקא מינה לתוכניות שהיו לו מקודם לכן ונשתנו).

מיהו, עיין ברא"ש (פרק ב סוף סימן ג), שהביא דעת הר"ף וכתב: "ואשמועינן שהדבר תלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו אם היה בדעתו לחזור וכו'". משמע, שעיקר הזמן הקובע לעניין מחשבתו הוא בשעת יציאה מביתו. ותימה, איזו מעלה יש במחשבתו בשעה שיוצא מביתו, וכי מי שיצא מביתו מתחילת השנה והיה בדעתו להתעכב או לא להתעכב - תקבע דעתו זו לעניין חיובו בפורים? הרי יתכן שישנה דעתו כמה פעמים מאז! וכן צריך עיון במשנה ברורה (סימן תרפח, ס"ק יב), שבביאור דעת הר"ף סתם כלשון הרא"ש (עיין שם בשער הציון אות טז, וכן כתב גם בלבוש תרפח, ה). וכבר העיר על זה בשו"ת הר צבי (שם עמוד קפז ד"ה הנה ראיתל), והסיק "דאין מקום לדברי המשנה ברורה".

וראה בחזון איש (סימן קנב, אות ו, ד"ה שם ואשמעינן), שכתב בפירוש דברי הרא"ש:

אך כונת רבנו (הרא"ש, שכתב) דהדבר תלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו, דאף אם נשתנתה דעתו קודם ליל י"ד, לא אזלינן בתר דעתו בכניסת ליל י"ד, דבזה אין סברא כלל דמחשבתו ב"ג תהא עדיפא ממחשבתו בכניסת י"ד. ועוד, אם יצא לפני שנה נמי?! אלא הרא"ש נקט דלא נשתנתה דעתו (משעה שיצא מביתו) עד ליל י"ד.

כלומר, הרא"ש אורחיה דמילתא נקט, שלא שינה מחשבתו הראשונה משעה שיצא מביתו, אבל אין הכי נמי אם שינה דעתו - ודאי שדעתו בכניסת ליל י"ד עיקר.

ברם, רש"י ודאי מפרש לשון "אם עתיד לחזור" באופן אחר, שהרי לשיטתו לא אזלינן בתר מחשבה. ונראה, דרש"י פירש לשון "אם עתיד לחזור" על קריאת מגילה שבלילה בלבד. והכי קאמר, דמי שעתידי לחזור לכרך קודם בוקר י"ד - פטור מקריאה אף בלילה, אף בהיותו בינתיים בעיר, כיון שעתידי לצאת מהעיר קודם עמוד השחר של בוקר י"ד (כמו שביארנו לעיל בדעתו). אבל אם באמת נשאר עד הבוקר בעיר - שפיר נתחייב ב"ד עם בני העיר, שהרי היה שם בפועל בעמוד השחר. ואילו הר"ף מפרש לשון "אם עתיד לחזור" גם על הלילה וגם על היום. וכך כתב בשו"ת הר צבי שם.

נמצא, דיסוד מחלוקת רש"י והר"ף הוא בפירוש לשונו של רבא "אם עתיד לחזור". ועיין עוד בספר עיר הקודש והמקדש (חלק א עמוד נט ד"ה וכשאני לעצמי), שרצה להשוות דעת רש"י לר"ף.

לפי הרי"ף פירוש המשנה כך הוא :

בן עיר שהלך לכרך, ודעתו לחזור לעיקר קודם בוקר ט"ו - לא נעשה מוקף בן יומו, וקורא כבני מקומו ביום י"ד (אפילו בהיותו בכרך בינתיים), כיון שאין בדעתו להתעכב שם. ואפילו נתעכב שם שלא מדעתו⁶ עד בוקר ט"ו - לא נעשה מוקף בן יומו, ואין צריך לקרוא ביום ט"ו אלא ביום י"ד בלבד. אבל אם בדעתו להתעכב בכרך עד בוקר ט"ו - אינו צריך לקרוא בי"ד, אלא ממתין בכרך עד ט"ו, ונעשה מוקף בן יומו, וקורא עמהם בט"ו.

בן כרך שהלך לעיר - אם בדעתו לחזור לכרך קודם בוקר י"ד, לא נעשה פרוז בן יומו, ואינו צריך לקרוא עם בני העיר בי"ד, כיון שאין בדעתו להתעכב שם. ואפילו שבפועל נתעכב בעיר עד בוקר י"ד, כיון שנתעכב שלא מדעתו - לא נעשה פרוז בן יומו, וקורא רק בט"ו כבני מקומו. אבל אם בדעתו להתעכב בעיר עד בוקר י"ד - נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד כאנשי העיר.

ד. שיטת הרא"ש

לעומת כל הראשונים הנ"ל, הרא"ש (פרק ב סימן ג) פירש, שדברי רבא (שיום י"ד קובע) נאמרו גם על **בן עיר שהלך לכרך** וגם על **בן כרך שהלך לעיר**, ולעולם מקום הימצאו ביום י"ד בלבד הוא הקובע זמן חיובו (היינו האפשרות השלישית שהצענו). וישנן שתי דרכי חיוב :

א. **אם נמצא ביום י"ד בעיר - חל עליו חיוב אותו מקום בו ביום**, ונעשה פרוז בן יומו.

ב. **אם נמצא ביום י"ד בכרך - נסתלק מעליו חיוב יום י"ד**, וממילא נחית עליה בעקיפין חובת יום ט"ו (למחר) ונעשה מוקף בן יומו, אפילו חוזר בליל ט"ו לעיר [כן עולה בדברי המגיד משנה והכסף משנה (שם) והטור (סימן תרפח) בפירוש דברי הרא"ש, וכן משמעות לשון הראב"ד: "דאם הוא מוקף באותו יום (י"ד) פרח ממנו תורת פרוז (ונעשה מוקף בן יומו). ואם הוא פרוז (באותו יום) - נעשה כפרוז (בן יומו)"].

ונראה שכן הבין הרא"ש בדעת הרי"ף עצמו (עיין הגהות חוות יאיר על הרי"ף שם). וכן דעת הראב"ד. וכן כתב הריטב"א בשם יש מפרשים, וכן פסק הטור (סימן תרפח).

כל זה בנוגע לעניין היום הקובע. אבל בעניין המחשבה, אם מועילה לפוטרו או לא, נראה שהרא"ש סובר כדעת הרי"ף, דאזלינן בתר מחשבתו היכן היה בדעתו להיות בבוקר י"ד ולכן, בן כרך שהלך לעיר והיה בדעתו שלא להתעכב עד בוקר י"ד בעיר (אלא לחזור לכרך) - לא נעשה פרוז בן יומו, וקורא בט"ו אפילו שנתעכב בעיר עד יום י"ד. והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך.

לכאורה, לפי שיטת הרא"ש אין אפשרות לאדם לפטור את עצמו לגמרי מקריאת מגילה בשני הימים (שהרי בי"ד בעל כורחו יתחייב או בעיר או בכרך). וכן נראה שלפי פירושו אי אפשר להתחייב בפורים פעמיים, שהרי רק יום י"ד בלבד קובע, ואם היה בעיר בי"ד, נתחייב לקרוא בי"ד, ואפילו חזר אחר כך לכרך בליל ט"ו לא יתחייב שם שוב [בניגוד לדברי הירושלמי והר"ן שהזכרנו בהערות 3 ו-4]. ואכן, הגר"א (תרפח, ה) הביא ראיה נגד הרא"ש מהירושלמי. ועיין פרי מגדים סימן תרפח במשבצות זהב, וש"ת הר צבי עמוד קעט ד"ה לפו"ר. ונבאר עוד דין זה בהמשך, בפרק ח].

בכסף משנה (שם) הביא סברה לדעת הרא"ש -

דאין מעבירים על המצוות, היום הראשון שהוא י"ד ראוי לישא וליתן בו אם יתחייב אם לאו.

⁶ ובעיר הקודש והמקדש (עמוד שנט) כתב: "והנראה לעניות דעתי, שאפילו לדעת הפוסקים שהמחשבה לחודיה מתחילת י"ד קובעת מקומו, זהו דווקא כשלא נתקיימה מחשבתו **מתוך אונס** ושלא מרצון, וכדמפרש בראב"ד **ומאונס נשאר שם**". וכן בר"ן וברמב"ן - "מאחר שלא נתעכב מדעתו". אבל אם מדעתו הוא נמלך בעוד לילה להתעכב בעיר, אז גם לדידהו אפילו שחשב מתחילת הלילה לחזור לכרך - ביטלה דעתו השניה את דעתו הראשונה, ודינו כבן פרוז. וכן מבואר בדברי הרב פרנק (תקציר הלכות בסוף המאמר אות ד), שכתב "לבסוף נאנס ונתעכב שלא ברצונו".

ברם, הריטב"א (מגילה שם) חלק על הרא"ש וכתב :

אין פירוש זה נכון כלל, דכיון שלא היה שם (בכרך) ביום ט"ו שהוא זמן הקריאה היאך נעשה מוקף בן יומו... ואין טעם להיותו מוקף מפני יום י"ד יותר מהיותו של יום י"ג או קודם לכן !
(הרא"ש בעצמו, בהסבר דעת רש"י, כתב דלא מסתבר לומר כן, עיין שם). כלומר : לא שייד לומר דביום י"ד יתחייב הנמצא בכרך (לקרוא בט"ו) כדין מוקף בן יומו כשעדיין לא נתחייבו בני הכרך עצמם, וכיצד יתחייב עמהם בן עיר?

ה. שיטת הרמב"ם

כך לשון הרמב"ם (מגילה א, י) :

בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה, ונתעכב ולא חזר - קורא כמקומו. ואם לא היה בדעתו לחזור, אלא לאחר זמן הקריאה - קורא עם אנשי המקום שהוא שם.

מבואר מדבריו, דבשאלה האם אזלינן בתר מחשבתו של האדם, סובר הרמב"ם כרי"ף, שהרי כתב (בדומה ללשון הרי"ף) : "אם היה דעתו לחזור... ונתעכב ולא חזר - קורא כמקומו".

אולם לא מתברר בהדיא מלשונו של הרמב"ם איזה יום הוא הקובע חיובו, וסתם וכתב "בזמן הקריאה". מיהו, עיין במגיד משנה ובכסף משנה (שם) שהעלו, דהרמב"ם סובר כרש"י ושאר ראשונים (ולא כרא"ש), ופירשו מה שכתב "בזמן קריאה" שכוונתו לזמן קריאת המקום שהוא בו עתה (כלשון הכסף משנה), דהיינו : יום י"ד קובע לנמצא בעיר, ויום ט"ו קובע לנמצא בכרך.

ברם, לא נראה כן ברמב"ם בפירוש המשנה. על דברי המשנה "בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר - אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו", פירש וכתב :

אם היה דעתו לחזור למקומו בליל ארבעה עשר ונתעכב - אז קורא כמקומו, ואם אין הדבר כן - קורא עמהן.

משמע, דיום י"ד הוא הקובע לשניהם, כדעת הרא"ש. וראה באליהו זוטא (על דברי הלבוש, סימן תרפח סעיף ה, שסתם להלכה כדעת הרא"ש), שכתב וזה לשונו :

אבל הבית יוסף ודרכי משה כתבו, דרי"ף ורמב"ם ורש"י ור"ן פסקו דדווקא שיהא עד ליל ט"ו בעינן (להתחייב ככרך)... ואם כן צריך עיון על מה נטה הלבוש מדעתם?... שוב שמתי עיוני על המגיד ובית יוסף שפירשו דעת הרמב"ם כרש"י שהוא תמוה, דבפירוש המשנה משמע להדיא דסבירא ליה כפירוש הטור והרא"ש, ודו"ק. גם נראה לעניות דעתי לפרש דבריו במיימוני הכי ; דמה שכתב 'אם היה דעתו לחזור בזמן קריאה' רצה לומר ליל י"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם. ובזה מיושבים כל הדחוקים שנדחק בכסף משנה בדבריו, ודו"ק. גם לא נהירין לי דברי הר"ן והאחרונים, שפירשו דברי הרי"ף כרש"י, דאי אפשר לומר כן... אלא נראה... דסבירא ליה לרי"ף כטור. וכן משמע מהרא"ש שהביא דברי הרי"ף ולא כתב דפליג עליו...

והעתיק דבריו באליהו רבה סימן תרפח אות יא. ועיין בדברי הרב קאפח (בפירוש למשנה תורה).

ו. סיכום השיטות

לפי דברינו עד עתה מצאנו מחלוקת כפולה :

1. איזה יום קובע מקום חיובו

א. שיטת רש"י, הר"ן בדעת הרי"ף, מגיד משנה וכסף משנה בדעת הרמב"ם, רמב"ן, ריטב"א, ר"ח, רז"ה ומאירי⁷ :

⁷ עיין בשו"ת הר צבי (שם עמוד קפז) בבאור לשון המאירי.

- יום י"ד - היום קובע להתחייב בעיר.
 יום ט"ו - היום הקובע להתחייב בכרך.
ב. דעת הרא"ש, הראב"ד והטור (והלבוש ואלהיו רבה בדעת הרמב"ם והרי"ף):
 יום י"ד קובע לשניהם⁸.

2. האם מועילה המחשבה לפטור

- א. לרש"י** - אין מתחשבים במחשבתו של אדם כלל (למעט מי שנמצא בעיר בליל י"ד ודעתו לחזור לכרך לפני הבוקר, שאינו קורא בליל י"ד).
ב. לר"ן בדעת הרי"ף, הר"ח, רמב"ם והרא"ש - מועילה המחשבה. וכן כתבו הרמב"ן (במלחמות) והראב"ד (בהשגותיו על בעל המאור).

ז. להלכה

בשולחן ערוך (תרפח, ה) העתיק לשון הרמב"ם.

בעניין היום הקובע:

הלבוש (שם, ה) ואלהיו רבה (שם) כתבו שיש לפסוק כדעת הרא"ש (דלדעתם זו דעת הרי"ף והרמב"ם), דיום י"ד בלבד הוא הקובע, בין לבן כרך שהלך לעיר ובין לבן עיר שהלך לכרך.

אבל במשנה ברורה (שם ס"ק יב) ובביאור הלכה (שם ד"ה בן עיר) סתם כדעת רש"י. ולמעשה כן נראה עיקר בדעת השולחן ערוך, שהרי כן פירש בכסף משנה בדעת הרמב"ם, והעתיק המחבר כאן לשונו (כן כתב באלהיו זוטא שם ובמאמר מרדכי אות ד). וכן דעת הגר"א. אולם בביאור הלכה (שם) סיים: "למעשה אני מבקש מהקורא שלא יסמוך עלי לעניין ברכה". ובשו"ת הר צבי (שם עמוד קפז) תמה על המשנה ברורה שסתם כפירוש רש"י, מכיון שיש הרבה ראשונים ואחרונים שפסקו כרא"ש, וראוי לחוש לדעתם. ולכן בפסקיו שם פסק לדינא לחוש לשתי השיטות, ולקרוא בלי ברכה במקום שיש מחלוקת (עיין תקציר הלכות בסוף המאמר אותיות יב, יז).

דעת הרב טוקצינסקי (עיר הקודש והמקדש, עמוד שסח אות א) לפסוק לגמרי כפירוש רש"י (עיין שם בעמוד שסה אות ג מה שחידש בדעת הרא"ש).

בעניין המחשבה:

המשנה ברורה (שם) סתם כדעת הרי"ף והרא"ש, דמועילה מחשבתו לפטור. אולם הרב פרנק גם בזה כתב שיש לחוש לכל השיטות, ולכן במקום שיש מחלוקת כתב לקרוא בלי ברכה (עיין בתקציר הלכות בסוף המאמר אותיות ד, יד). וכן כתב הרב טוקצינסקי (שם עמוד שסט אות יא).

⁸ הנה לא מצאנו בשום אחד מהראשונים שהזכרנו שיפרש דברי רבא רק על בן עיר שהלך לכרך לחוד (כאפשרות השנייה שהצענו לעיל). לפי פירוש זה נמצא, דבן עיר שהלך לכרך - יום י"ד קובע חובתו, ובן כרך שהלך לעיר - יום ט"ו הוא היום שקובע חובתו. נמצא, שלעולם אזלינן בתר זמן הקריאה של המקום שיצא משם. כלומר, שאם עתיד לחזור למקומו לפני זמן הקריאה שם - קורא כבני מקומו. אבל אם אין עתיד לחזור למקומו עד זמן הקריאה שם - יקרא עם בני המקום שנמצא שם. ועיין בכסף משנה (שם), שכתב שפירוש זה הוא "היותר נראה מהפירושים... שעיקר הדבר אם דעתו שלא להימצא במקום ההוא ביום קריאת מקומו... ואם דעתו להתעכב כאן קצת יום קריאת מקומו, דהיינו י"ד לבן עיר שהלך לכרך, נעקר מלהיות כבן עירו וקורא עמהם (בט"ו). ומשם נלמד לבן כרך שהלך לעיר, שאם דעתו לחזור יום קריאת מקומו, דהיינו ט"ו... קורא כמקומו, ואם דעתו להתעכב קצת יום קריאת מקומו, דהיינו ט"ו, בטל מעליו שם אנשי מקומו (הכרך) וחל עליו שם אנשי העיר הזאת". אולם סיים הכסף משנה וכתב: "אבל לא יתכן פירוש זה, לפי שהוא בנוי על שרבא קאי ארישא (בן עיר שהלך לכרך), ומשם אנו לומדים לסיפא (בן כרך שהלך לעיר), ובגמרא אמרינן איפכא, דמדפרוז בן יומו מיקרי פרוז - מוקף בן יומו מיקרי מוקף. הרי שמבן כרך שהלך לעיר אנו לומדים לבן עיר שהלך לכרך".

ח. האם אפשר להתחייב בקריאת המגילה פעמיים?

כתב הר"ן (שם), **דבן כרך** שהלך לעיר (והתחייב שם ביום י"ד) - אם חזר למקומו (לכרך) בליל ט"ו, חוזר וקורא עם בני הכרך בט"ו פעם שנייה. והוסיף: "וגדולה מזו אמרו בירושלמי: **בן עיר** שעקר דירתו ליל ט"ו - נתחייב כאן וכאן".

נמצא, אם כן, שני מקרים בהם אפשר להתחייב פעמיים:

א. **בן עיר** שעקר דירתו לכרך ליל ט"ו.

ב. **בן כרך** שהלך לעיר [בי"ד] וחזר בליל ט"ו (לכרך).

וצריך עיון: מה "גדולה מזו" שאמר הר"ן בדין בן עיר שעקר דירתו? ולמעשה, יש להקשות קושיה זו על לשון הירושלמי גופא, כפי שהביאו הגר"א (תרפ"ח, ה): "**בן עיר** שעקר דירתו בליל ט"ו נתחייב כאן וכאן **וכל שכן בן כרך**". משמע מהירושלמי, שבבן עיר שעקר דירתו יש יותר חידוש מבן כרך שהלך לעיר וחזר. וצריך עיון למה.

ועוד צריך לבאר, למה נקט הירושלמי בלשון "**שעקר דירתו**" (שהוא דבר פחות מצוי), ולא נקט "שהלך" כלשון המשנה.

כבר כתבנו, שדברי הירושלמי לכאורה עומדים בסתירה לשיטת הרא"ש, שלפי פירושו משמע שאי אפשר להתחייב פעמיים, כמו שביארנו לעיל בדבריו. ואכן הגר"א (שם) הביא ראיה מהירושלמי נגד הרא"ש.

והנה, גם במאירי מצאנו קושי בדין זה. שכתב תחילה (מגילה שם) - "ומכל מקום בן עיר שקרא בעירו ובא לו אחר כך לכרך **אין** בו שום חיוב לדברי הכל". הרי לכאורה דברי המאירי הם נגד דעת הירושלמי הנ"ל "שמתחייב כאן וכאן". ויותר קשה הוא, שהמאירי בעצמו, בהמשך דבריו, הביא תוך כדי דיבור את דברי הירושלמי:

בן עיר שיצא מעירו ובא לו אחר כך לכרך - אין בו שום חיוב לדברי הכל. **ובן כרך** שהלך לעיר ונעשה פרוז בן יומו וקרא עמהם ואחר כך חוזר למקומו - חוזר וקורא במקומו. וכן כתבוה חכמי הדורות בשם תלמוד המערב לפי שהם מפרשים בה (עיי' שם).

הרי לכאורה המאירי סותר דברי עצמו.

ליישוב קושיות אלו חידש הרב פרנק חידוש נפלא, וכתב (שם) עמוד קפ ד"ה וכבואי אל העיון), שיש לחלק בין דין בן עיר שהלך לכרך ובין דין בן כרך שהלך לעיר וחזר. וזה לשונו:

יתכן דאף על פי שבן יומו נתרבה לדין מוקף, מכל מקום אינו כמוקף ממש לכל דבריו, כי עדיין יש איזה הבדל לדינא ביניהם, ודינו כמוקף ואינו מוקף לגמרי. והסברא מסייעני, **דמכיון שדין זה חידוש הוא**, שחידש הכתוב דבן יומו דינו כאנשי העיר שבא לשם (בניגוד לשאר מנהגים המשתנים ממקום למקום, דלא נחשב כאנשי העיר שבא לשם עד שיעתיק מקום מגוריו באופן קבוע, כמו שכתבנו בפתיחת דברינו לעיל)... וכאן חידש לנו יתורא דקרא דבשביל יום אחד דינו כמוקף. ולכן מסתבר **דאין לך בו אלא חידושו**. ואמרינן דלא ריבה הכתוב לבן יומו לחיוב מגילה כאנשי המקום שהוא שם אלא בכהאי גוונא שהוא עדיין לא יצא (בשנה זו) ידי חובת מקרא מגילה. וכענינא דקרא **דבבן כרך שהלך לעיר הכתוב מדבר, שהוא עדיין לא יצא ידי חובת מקרא מגילה** (בשנה זו). **והבו דלא נסיף עלה**, ונאמר דמי שכבר יצא ידי חובתו שוב לא יתחייב בשביל מוקף בן יומו דזה לא מצינו...עיי' שם.

לאור דברים אלו המשיך הרב פרנק והסביר, שמעתה

הני מימרות של המאירי מתאימות, וצדקו יחדיו. **דבן עיר שקרא בי"ד כדינו**, ואחר כך הלך לכרך בליל ט"ו, לא מתחייב לקרוא (שוב) ביום ט"ו כמוקפין, כמו שנתבאר, דלא אתרבאי מוקף בן יומו אלא כשעדיין לא יצא (כגון שהיה בכרך גם בי"ד)... אבל **בן כרך** שהלך לעיר וקרא שם ביום י"ד מדין פרוז בן יומו וחזר בליל ט"ו למקומו בכרך, קורא שנית במקומו בט"ו אף שכבר יצא, דבכהאי גוונא **שהוא באמת בן כרך** אין אנו זקוקין לריבויא דקרא כדי לחייבו במגילה, **דלא מוקף בן יומו הוא אלא כמוקף גמור**... ובזה מדוקדק לשון הירושלמי שאומר "**בן עיר** שעקר דירתו" (ושינה

מלשון המשנה), ומאי לשון "עקר" דנקט כאן? אלא דהוא הדבר שאמרנו, דאם הלך בן עיר לכרך בליל ט"ו אחרי שכבר יצא ידי חובה בעירו (בי"ד), אי אפשר לחייבו שנית... דריבויא דבן יומו לא נתן אלא למי שלא יצא עדיין ידי חובה... לכן נקט "עקר דירתו", שהפירוש הוא שעקר דירתו לגמרי מעירו ונעשה דייר קבוע בכרך, דהשתא לאו מכח רבויא קא אתינן עליה לחייבו בט"ו, אלא מעיקר הדין משום דבן מוקף ממש הוא... שפיר מתחייב שנית ככל שאר המוקפים.

לאור דבריו אלה נמצא, שרק **בן כרך שהלך לעיר**, כיון שעדיין לא יצא ידי חובת קריאת המגילה בשנה זו, מתחייב ביום י"ד כבני העיר מדין פרוז בן יומו. ואם חוזר לכרך בליל ט"ו, מתחייב שנית בט"ו, לא מדין מוקף בן יומו אלא מפני שהוא בן כרך ממש.

אבל **בן עיר**, שכבר יצא ידי חובה בי"ד בעירו, ובא לו בט"ו לכרך - מכיון שכבר יצא ידי חובה פעם אחת (בי"ד), אינו מתחייב בכרך מדין מוקף בן יומו. אלא אם כן יעקור דירתו לגמרי מהעיר לכרך ויהיה לבן כרך ממש.

ומעתה גם מתיישבת שיטת הרא"ש עם הירושלמי. מה שביארנו, שלפי הרא"ש, שסובר דיום י"ד לחוד גורם חיוב, אי אפשר להתחייב פעמיים, היינו דווקא מדין מוקף ופרוז בני יומן. אבל העוקר דירתו לגמרי מעיר לכרך בליל ט"ו (שמתחייב "כאן וכאן" לדברי הירושלמי) - לאו מדין מוקף בן יומו מתחייב אלא מדין מוקף גמור. ופשוט שחיוב זה לא תלוי ביום י"ד, אלא יום ט"ו גורם חובתו בכרך כשאר בני הכרך. ואם כן שפיר יש לומר דבכהאי גוונא שעוקר דירתו לגמרי לכרך גם הרא"ש מודה דיום ט"ו גורם לו חיוב בט"ו, ומתחייב "כאן וכאן" כדברי הירושלמי. ואין בזה סתירה לדעת הרא"ש, דלמוקף בן יומו יום י"ד הוא הגורם חיובו⁹. וכמו כן תובן לשון "גדולה מזו" שכותב הר"ן, ו"כל שכן" שנקט בירושלמי, בדין בן עיר שעקר דירתו ליל ט"ו.

הרב פרנק פסק חידוש זה הלכה למעשה¹⁰ (עיין תקציר הלכות בסוף המאמר אותיות טו-טז).

ובספר עיר הקודש והמקדש (שם עמוד שסב ד"ה אכן, עמוד שסד סוף ד"ה וכל הדיון ועמוד שסה אות יג) העלה סברה אחרת בעניין זה. והיא, שמי שהיה בעיר ליל יום י"ד **וידע** בעת שקרא שם במגילה שעתיד להיות למחרת (ביום ט"ו) בכרך, שאין צריך לקרות שוב בט"ו בכרך, משום דלא גרע מבן כרך עצמו שקרא בי"ד שיצא, דעל כל פנים הכל יוצאים בי"ד בדיעבד. ולפי זה נמצא, דמה שאמרו דבן כרך יכול להתחייב פעמיים (כגון שהלך בי"ד לעיר וחזר), היינו דווקא **שלא ידע** בעתיד להיות למחרת בכרך. וכן העלה שם לדינא (שם עמוד שסח, ב-ו), וזה לשונו:

אם בליל י"ד ידע שיהיה בליל ט"ו בכרך, מסתבר לעניות דעתי שאין זה גרע מבן כרך שקרא בי"ד שיצא. וכשם כשקרא בכרך בי"ד לא שייך לומר שבט"ו חל עליו חיוב חדש, דהוא הדין קרא בתור בן כרך שהכל יוצאין בי"ד - כך גם כשקרא בי"ד בעיר יודע שיהיה בט"ו בכרך, שהוא כאילו כיון לצאת גם ידי חובת כרך.

ט. השעה הקובעת מקום חיובו

בין לדעת הרא"ש, שיום י"ד לחוד קובע מקום חיובו, ובין לרש"י ושאר ראשונים, שיי"ד קובע לעיר וט"ו קובע לכרך, מוכח מלשונם, שהשעה הקובעת בימים אלו היא עמוד השחר של אותו יום, שהוא עיקר זמן קריאת מגילה (מגן אברהם שם ס"ק ז). וכן אפשר לדייק בלשונו של רבא: "אם עתיד לחזור בלילי י"ד קורא כמקומו" - משמע, שאין חשיבות לתחילת ליל י"ד, וכל שיצא מהעיר לפני עמוד השחר (וחזר לכרך) אף על פי שהיה עמהם מקצת הלילה - לא קורא עמהם.

⁹ מיהו מה שאמרו בירושלמי, שאפשר לפטור עצמו מקריאת המגילה בפורים, עדיין נשאר בסתירה לדברי הרא"ש. ואפשר שלזה התכוון הגר"א, כשהביא ראיה מהירושלמי נגד הרא"ש.

¹⁰ ועיין עוד בעיר הקודש והמקדש (שם עמוד שסא ד"ה והראשונה) ובחזון איש (סימן קנב אות ב).

בר"ן (שם) הוסיף שצריך להתעכב מקצת היום. כן כתבו המגיד משנה והכסף משנה (שם), וכן כתב המשנה ברורה (שם). והיינו: זמן מספיק לקרוא את המגילה (משנה ברורה שם). ועיין בערוך השולחן (שם סעיף יד), דזהו מדין מקצת היום ככולו.

מיהו מדברי החזון איש (סימן קכב אות ו ד"ה בן עיר שיצא, וד"ה בן עיר שנכנס, ואות א ד"ה ודעת, ואות ג) משמע שסובר, שאף על פי שהשעה הקובעת היא עמוד השחר, מכל מקום כדי להתחייב עם בני המקום שנמצא שם צריך להיות שם **מכניסת הלילה** (שקיעה) **ועד עמוד השחר**. וכל שהגיע לעיר לפני בוקר י"ד ולא היה שם בשקיעה בכניסת הלילה - פטור מקריאה בי"ד. והוא הדין לכרך בטי"ו.

אולם מדברי הרב פרנק (תקציר הלכות ג, ז, י) מוכח שלא מתחשבים כלל בכניסת הלילה, אלא בוקר י"ד ובוקר ט"ו לחוד. וכל שהיה בעיר **בעמוד השחר** אף על פי שלא היה שם באותו מקום מכניסת הלילה - מתחייב עמהם. לפיכך, בן כרך שהיה בליל ט"ו בעיר, וחוזר לכרך קודם עמוד השחר - קורא בטי"ו.

* * *

נספח למאמר - בן כרך שהלך לעיר "תקציר הלכות מוקפים ופרזים" להרב פרנק*

כדי לעזור למעיין ליישם הלכה למעשה את שיטות הראשונים שביארנו במאמר, הוספנו כאן תקציר הלכות מתוך ספרו של הרב פרנק, **בתוספת הערות נחוצות** (המופיעות בתחתית העמוד), המבארות כל הלכה ומקורה.

---

* שו"ת הר צבי אורח חיים חלק ב סימן קיח, בסוף קונטרס ימי הפורים.

תקציר הלכות מוקפים ופרזים

א.

היוצא מירושלים קודם ימי הפורים לעיר אחרת. אם חוזר לירושלים אפילו בליל י"ד אדר קודם שהאיר היום - אין לו דין פרזי כלל, וקורא את המגילה רק בט"ו אדר לילה ויום כאנשי ירושלים, ואינו קורא את המגילה בליל י"ד אדר אף על פי שעדיין הוא נמצא מחוץ לירושלים¹¹.

ב.

אם¹² חוזר לירושלים ביום י"ד אדר אחרי שהאיר היום¹³ (אם לא הייתה לו החלטה מוקדמת לחזור קודם יום י"ד¹⁴) - חל עליו דין פרזי, וחייב בקריאת המגילה ביום י"ד אף על פי שהוא נמצא בירושלים¹⁵.

ג.

היוצא מירושלים בליל י"ד ודעתו לחזור בליל ט"ו - שהוא חייב לקרוא את המגילה בי"ד לילה ויום¹⁶ - כשחוזר לירושלים בליל ט"ו מתחייב בקריאת המגילה שנית; אף על פי שכבר קרא ביום י"ד, מתחייב שוב בט"ו כדין מוקף וכן כרד¹⁷.

ד.

היוצא מירושלים והיה בדעתו שלא להתעכב חוץ לירושלים ביום י"ד אלא לחזור לירושלים בליל י"ד קודם שהאיר היום ולבסוף נאנס¹⁸ ונתעכב שלא לרצונו גם ביום י"ד או גם ביום ט"ו - תליא בפלוגתא דרבוותא אי יש לו דין פרזי¹⁹ או דין מוקף²⁰, ולכן חייב במגילה ביום י"ד לילה ויום, אבל לא יברך ברכות המגילה²¹, וגם הקורא שכבר יצא ידי חובה לא יברך בשבילו²².

---

¹¹ כן הדין לדברי הכל, שהרי היה בכרך גם בבוקר י"ד וגם בבוקר ט"ו. ומה שכתב, שלא קורא את המגילה בליל י"ד אף על פי שעדיין נמצא בעיר - כן כתב רש"י.

¹² הנ"ל באות א.

¹³ כך שבעמוד השחר של יום י"ד היה בעיר.

¹⁴ אם כן היתה לו החלטה מוקדמת, יתבאר באות ד בסמוך.

¹⁵ כן הדין לדברי הכל.

¹⁶ שהרי עמוד השחר יום י"ד היה בעיר והתחייב שם לדברי הכל מדין פרוז בן יומו.

¹⁷ כן כתב הר"ן (ו), ועיין אות טו. ואין חיובו בט"ו מדין מוקף בן יומו, אלא מדין היותו מוקף וכן כרד ממש. ולכן גם הרא"ש מודה שמתחייב פעמיים, כמו שביארנו במאמר פרק ח. ועיין עוד אות טו.

ולדעת הרב טוקצינסקי, אם כשקרא בי"ד בעיר היה בדעתו להיות בט"ו בכרך - אין צריך לחזור ולקרוא בט"ו, דנפטר בדיעבד בקריאת י"ד.

עוד מבואר כאן, דכל שהיה בכרך עמוד השחר ט"ו, אף על פי שלא היה שם בכניסת הלילה - מתחייב בט"ו, ודלא כמשמע מהחזון איש (עיין במאמר פרק ט. וכן נראה באותיות ז, י, ג).

¹⁸ דוקא נאנס וכדומה, כשנתעכב שלא ברצונו, כמו שביארנו במאמר הערה 6.

¹⁹ לרש"י, שסובר שלא אזלינן בתר מחשבתו, כיון שבפועל נתעכב בעיר נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד.

²⁰ לר"ף, שסובר שאזלינן בתר מחשבתו, כיון שנתעכב שלא מדעתו לא נעשה פרוז בן יומו וקורא בט"ו כאנשי מקומו.

²¹ וקורא בלי ברכה מספק גם ביום ט"ו כמבואר באות ו, אלא אם כן יחזור לירושלים ליל ט"ו, שאז יקרא בט"ו בברכה כדלקמן אות ה.

²² עיין אות יח.

ה.

אם²³ חזר לירושלים ליל ט"ו קודם שהאיר היום - חייב במגילה ובברכה²⁴.

ו.

אם¹³ נתעכב בעיר שמחוץ לירושלים שני הימים, י"ד וגם ט"ו - מכיון שבעת נסיעתו עד תחילת ליל י"ד היה בדעתו לחזור לירושלים קודם אור הבוקר בי"ד, מתחייב במגילה שני הימים לילה ויום, אבל אינו מברך לא בי"ד ולא בט"ו²⁵.

ז.

היוצא מירושלים בליל י"ד קודם שהאיר היום על מנת לחזור לירושלים בליל ט"ו, חייב בקריאת המגילה ביום י"ד²⁶.

ח.

אם²⁷ חזר לירושלים בליל ט"ו - מתחייב גם בט"ו לילה ויום, כדין בן כרך²⁸.

ט.

אם¹⁷ חזר לירושלים ביום ט"ו בבוקר - פטור מקריאת המגילה של יום ט"ו כדין פרוזי²⁹.

י.

היוצא מירושלים ביום י"ד אחרי שהאיר היום וחוזר בליל ט"ו לירושלים - פטור ממגילה ביום י"ד³⁰ וחייב ביום ט"ו כדין מוקף³¹.

יא.

היוצא מירושלים ביום י"ד בבוקר וחוזר לירושלים ביום ט"ו בבוקר - לדעת כמה מהראשונים חוששין לו לביטול מצות מגילה לגמרי, שמא לא נתחייב לא ביום י"ד ולא ביום ט"ו³².

יב.

בן עיר אחרת שהוא אורח בירושלים וחוזר לעירו ביום י"ד אחרי שהאיר היום - פליגי הראשונים אי יש לו דין מוקף בן³³ יומו, ולכן חייב במגילה בי"ד לילה ויום, אבל לא יברך בעצמו. וכן הדין אם יוצא מירושלים לחזור לעירו בליל ט"ו. ואם חזר ביום ט"ו³⁴ - נעשה ודאי מוקף, וקורא בט"ו אף לאחר שחזר לעירו.

---

²³ הנ"ל באות ד.

²⁴ פירוש: בי"ד יקרא בלי ברכה מספק (מחשש לרש"י כנ"ל באות ד), ובט"ו קורא בברכה, כיון שהיה בעמוד השחר ט"ו בכרך נתחייב שם לדברי הכל פעם שנייה, כמבואר באות ג (הערה 7) אות טו.

²⁵ שאילו היה חוזר לירושלים קודם בוקר י"ד כפי שתכנן, היה מתחייב לקרוא בט"ו בלבד לדברי הכל. אולם מכיון שנתעכב (שלא ברצונו) בעיר עד ט"ו, לדעת רש"י (דלא אזלינן בתר מחשבתו) נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד, כיון שבפועל היה בוקר י"ד בעיר. ולר"י (דאזלינן בתר מחשבתו) לא נעשה פרוז בן יומו, וקורא בט"ו בלבד (וכנ"ל באות ד).

²⁶ מכיון שהיה בעיר עמוד השחר של יום י"ד, התחייב שם לדברי הכל.

²⁷ הנ"ל באות ז.

²⁸ כן כתב הר"ן וכנ"ל אות ג ואות ה. ועיין באות ט"ו, שגם הרא"ש מודה באופן זה מפני שמדובר בבן כרך ממש.

²⁹ וקורא רק בי"ד בעיר, שהרי בוקר י"ד וט"ו היה בעיר ולא בכרך (מה שאין כן באות ה ובאות ח).

³⁰ מפני שלא היה בוקר י"ד בעיר.

³¹ לדברי הכל, שהרי בוקר י"ד וט"ו יהיה בירושלים.

³² שהרי לא היה בעיר בעמוד השחר של יום י"ד, ולא בכרך בעמוד השחר של ט"ו, ולכן יתכן שלרש"י ולר"י פטור לגמרי. אולם לדעת הרא"ש, מכיון שהיה ביום י"ד בבוקר בירושלים - נעשה מוקף בן יומו והתחייב לקרוא בט"ו. ובודאי שירא שמים יזהר לא להכניס את עצמו לספק כזה (עיין עיר הקודש והמקדש שם עמודים שסד ושסח אות ג).

יג.

בן עיר אחרת שהוא אורח בירושלים ובליל י"ד אדר קודם שהאיר היום חוזר לעירו - חייב במגילה בי"ד אדר לילה ויום³⁵, וקורא את המגילה בליל י"ד אף על פי שהוא עדיין בירושלים³⁶. ואף על פי שבעת יציאתו מביתו היה דעתו להתעכב בירושלים ביום י"ד אדר וגם בט"ו, מכל מקום דינו כפרזי³⁷. ואם חזר לירושלים ביום י"ד או בליל ט"ו אדר - נתבאר לעיל אות יב.

יד.

אם חוזר מירושלים ביום ט"ו בבוקר - אם בשעת נסיעתו³⁸ לירושלים היה בדעתו לצאת מירושלים יום ט"ו בבוקר, חייב במגילה ביום ט"ו, ואף לאחר שחזר לעירו קורא שם בברכה³⁹. אך אם לא היה בדעתו להתעכב בירושלים עד יום ט"ו⁴⁰ ונתעכב שמה שלא לרצונו - הוי ספק מוקף⁴¹ וקורא בט"ו בלא ברכה⁴².

טו.

בן עיר אחרת שיוצא מעירו ביום י"ד בבוקר ובא לירושלים להתעכב שמה גם ביום ט"ו - חייב במגילה ביום י"ד⁴³, וקורא בברכה אף⁴⁴ בירושלים. אבל ביום ט"ו יש חילוק בדבר: אם הוא בן ירושלים והיה אורח בעיר אחרת וחזר לירושלים ביום י"ד בבוקר - חייב בי"ד, וחייב שנית גם בט"ו כדין מוקף⁴⁵. אבל אם הוא בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד להתעכב גם בט"ו - לא חל עליו דין מוקף, ואינו חייב אלא ביום י"ד לבד⁴⁶.

---

³³ שלדעת הרא"ש קורא בט"ו, מפני שבוקר י"ד היה בכרך, ונעשה מוקף בן יומו. ואילו לרש"י קורא בי"ד כדין בן עיר שהלך לכרך ובדעתו לחזור לעיר קודם בוקר ט"ו (כמבואר במאמר פרק ב אות ד). והנה כאן חשש הרב פרנק לדעת הרא"ש רק לענין ספק ברכות (ולכן קורא י"ד בלא ברכה) אבל לא חש לו לחומרה לחייבו לקרות שנית בט"ו (אולם באות יז נראה שחש לרא"ש גם לחייבו לקרוא שנית, עיין שם. וצריך עיון). ואם התעכב בירושלים עד בוקר ט"ו - יתבאר באות יד.

³⁴ פירוש: שנתעכב בירושלים מרצונו עד בוקר ט"ו (ואם התעכב שם שלא ברצונו - עיין אות יד). וכאן נעשה מוקף בן יומו לדברי הכל, מפני שהיה בעמוד השחר י"ד וט"ו בירושלים.

³⁵ שהרי עמוד השחר של יום י"ד יהיה בעיר, ויתחייב שם לדברי הכל.

³⁶ כמבואר ברש"י (עיין במאמר פרק ב אות ב).

³⁷ וכאן אין להתחשב במחשבתו אפילו לר"י, שלא מצינו דאזלינן בתר מחשבתו אלא שנתעכב בכרך שלא מרצונו. אבל כשהלך חזרה לעיר ברצונו והיה שם בפועל בוקר י"ד - ודאי קורא עמהם, ואין להתחשב במחשבתו הראשונה שהייתה לו בשעה שיצא מביתו (ושלא כדברי הרא"ש והמשנה ברורה, שהזכרנו במאמר בפרק ג).

³⁸ לאו דווקא, אלא רוצה לומר שבליל י"ד היה כן בדעתו כמו שכתב באות ו (וכמו שביארנו במאמר פרק ג).

³⁹ ופטור מקריאה ביום י"ד, שהרי נעשה מוקף בן יומו לדברי הכל, מכיון שהיה בירושלים בוקר י"ד וט"ו.

⁴⁰ אלא בדעתו היה לחזור ביום י"ד או ליל ט"ו לעיר (כך שלרש"י צריך היה לקרות ביום י"ד, ואילו לרא"ש צריך היה לקרות ביום ט"ו), ולכן קרא כבר ביום י"ד בלי ברכה, כמו שהכריע באות יב והערה 23.

⁴¹ שלדעת רש"י (שלא אזלינן בתר מחשבתו) נעשה מוקף וקורא בט"ו. ולדעת הר"י (דאזלינן בתר מחשבתו) לא נעשה מוקף בן יומו וקורא בי"ד. ולדעת הרא"ש, מכיון שביום י"ד היה בכרך - נעשה מוקף וקורא בט"ו אפילו אם יחזור לעיר.

⁴² פירוש: קורא גם ביום ט"ו, שהרי כבר קרא ביום י"ד בלי ברכה מכיון שהיה בדעתו לחזור (כמו שביארנו בהערה 30). כן נראה לי בביאור דבריו.

⁴³ שהרי בעמוד השחר של יום י"ד היה בעיר.

⁴⁴ פירוש: קורא בברכה ביום י"ד אף שחזר בינתיים לירושלים.

⁴⁵ ולא מדין מוקף בן יומו אלא מפני שהוא בן כרך ממש. וגם הרא"ש מודה בכהאי גוונא שביום ט"ו מתחייב שוב, כמבואר באותיות ג, ה, ח, ובהערה 7 (ואם ביום י"ד ידע שבט"ו יהיה בכרך - עיין מה שכתבנו בהערה 7).

⁴⁶ מפני שלא חל דין מוקף בן יומו אלא על מי שעדיין לא יצא ידי חובת קריאה בשנה זו. וזהו חידושו של הרב פרנק בהסבר הירושלמי והמאירי, כמו שביארנו במאמר פרק ח.

טז.

בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד⁴⁷ על מנת להתעכב שמה ביום ט"ו, ולא קרא את המגילה ביום י"ד - חייב במגילה ביום ט"ו⁴⁸.

יז.

בן עיר אחרת שבא לירושלים בליל י"ד, אם דעתו להתעכב בירושלים גם ביום ט"ו בבוקר - דינו כמוקף וחיובו רק בט"ו⁴⁹, אבל אם חוזר⁵⁰ ביום י"ד לעירו - הוי ספק⁵¹, ולכן חייב להישאר בירושלים בט"ו כדי שיהא חיובו ודאי ביום ט"ו לחוד, ואם יחזור בליל ט"ו קורא בשני הימים בלי ברכה.

יח.

בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד, שחיובו הוא רק ביום י"ד⁵², אינו יכול להוציא את בני ירושלים בקריאתו. וכן בן ירושלים שבא לעיר אחרת על מנת לחזור בליל י"ד - אינו מוציא את בני העיר בקריאתו, ובדיעבד יצאו⁵³.

---

⁴⁷ פירוש: שהיה בעמוד השחר של יום י"ד בעיר, ונתחייב לקרות שם בי"ד עם בני עירו.

⁴⁸ שמכיון שעבר ולא קרא בי"ד בהיותו בעיר, אף על פי שלא כדין עשה, מכל מקום נמצא שעדיין לא יצא ידי חובת קריאה בשנה זו, וחל עליו דין מוקף בן יומו.

⁴⁹ לדברי הכל, שהרי יהיה בוקר י"ד וט"ו בכרך.

⁵⁰ או אפילו אם דעתו לחזור.

⁵¹ שמכיון שהיה ביום י"ד בירושלים, נעשה מוקף בו יומו לדעת הרא"ש וחייב לקרוא בט"ו. ומכיון שדעתו לחזור לעיר לפני בוקר ט"ו, לדעת רש"י ורי"ף לא נעשה מוקף בן יומו וחייב לקרוא בי"ד.

⁵² כמו שנתבאר לעיל באות טו, וכל שכן כשדעתו לחזור לעיר בליל ט"ו.

⁵³ עיין שו"ת הר צבי (שם) סימן קכא שהאריך בזה.